

Η Εκκλησία των καταφυγίων και των κατακομβών και η γεωπολιτική της Ορθοδοξίας

Γράφει ο Ευάγγελος Βενιζέλος, πρώην αντιπρόεδρος της κυβέρνησης και υπουργός Εξωτερικών. Καθηγητής της Νομικής Σχολής ΑΠΘ

Με αφορμή τη ρωσική επίθεση και τον πόλεμο στην Ουκρανία, τα επιχειρήματα που ακούσθηκαν το 2018-2019 σχετικά με τη χορήγηση της Αυτοκεφαλίας βγήκαν στην επιφάνεια. Κυρίως με το διάγγελμα του Βλαντίμιρ Πούτιν που συνιστούσε την αιτιολογία του πολέμου κατά τη ρωσική αντίληψη. Η αμφισβήτηση της εκκλησιαστικής ταυτότητας της Ουκρανίας συνδέεται με την αμφισβήτηση της εθνικής ταυτότητας, της εθνικής γλώσσας, της εθνικής κυριαρχίας. Η ρωσική πλευρά δεν αναγνωρίζει στην Ουκρανία τίποτα από αυτά. Η θεωρία της μειωμένης κυριαρχίας συνδέεται και με τη μη αναγνώριση μίας Αυτοκέφαλης Εκκλησίας, όπως συμβαίνει με όλες τις άλλες εθνικές Αυτοκέφαλες Εκκλησίες. Επιπλέον τώρα έχουμε ένα γεγονός, το οποίο είναι συγκλονιστικό. Ο Πατριάρχης Μόσχας «ευλογεί» την επίθεση, δηλαδή προσφέρει μία «θεολογική» και εν πάση περιπτώσει εκκλησιαστική νομιμοποίηση σε έναν επιθετικό πόλεμο ο οποίος συνοδεύεται από πράξεις οι οποίες ελέγχονται από το Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο ως εγκλήματα πολέμου.

Επιπλέον, είναι προφανές ότι η Ρωσική Εκκλησία στην Ουκρανία, η Εκκλησία υπό τον Ονούφριο, είναι σε εξαιρετικά δύσκολη θέση. Γιατί βρίσκεται σε μία σύγκρουση ανάμεσα στην εκκλησιαστική υπαγωγή και την εθνική συνείδηση, την ανάγκη για εθνική άμυνα και εθνική αξιοπρέπεια. Αλλωστε υφίσταται και η ίδια επιθέσεις στους ναούς, στην περιουσία της και κυρίως έχει θύματα μεταξύ των πιστών της. Αρα υπάρχει μία ριζικά διαφορετική κατάσταση.

Φαντάζομαι ότι οι ορθόδοξες Εκκλησίες, κατ' αρχάς οι μη σλαβόφωνες, τα Ιεροσόλυμα, η Ρουμανία, η Αλβανία, αλλά και οι σλαβόφωνες οι οποίες δεν έχουν αναγνωρίσει τον Επιφάνιο, δεν τον έχουν μνημονεύσει στα δίπτυχα και δηλώνουν επιφυλακτικές στο όνομα της ορθόδοξης ενότητας και της ανάγκης για συνδιαλλαγή μεταξύ Κωνσταντινούπολης και Μόσχας, παρακολουθούν μία κατάσταση η οποία τους δυσκολεύει πάρα πολύ, διότι τώρα πια αποδεικνύεται ότι η Αυτοκεφαλία αμφισβητήθηκε, γιατί αμφισβητούνται η εθνική ταυτότητα, η εθνική κυριαρχία και η ακεραιότητα της εθνικής επικράτειας της Ουκρανίας.

Είμαι βέβαιος ότι το Οικουμενικό Πατριαρχείο κατά τη διακονία του λόγω του πρωτείου και της μέριμνας για την ενότητα - τη δογματική και εκκλησιολογική της Ορθοδοξίας - τα λαμβάνει υπόψη του όλα αυτά. Το δικαιώνουν οι δραματικές περιστάσεις.

Ο Βλαντίμιρ Πούτιν δεν επικαλέσθηκε την Αυτοκεφαλία και τον τόμο του Οικουμενικού Πατριαρχείου για να εισβάλει πολεμικά, επικαλέσθηκε ότι η Ουκρανία θα

Θα υπάρξει συμφιλίωση των ορθόδοξων δικαιοδοσιών στην Ουκρανία, αλλά αυτό θα γίνει στο πλαίσιο μίας Αυτοκέφαλης Ορθόδοξης Εκκλησίας της Ουκρανίας που θα είναι Εκκλησία των καταφυγίων και των κατακομβών

ενταχθεί στο ΝΑΤΟ, ότι η Δύση την εξοπλίζει, ότι δεν διατηρεί ουδετερότητα, ότι επεξεργάζεται και προετοιμάζει την απόκτηση πυρηνικών όπλων που συνιστούν απειλή για τη Ρωσία και επιπλέον ισχυρίστηκε ότι κυβερνούν στην Ουκρανία ναζιστές και άρα οργανώνει μια επιχείρηση «αποναζιστικοποίησης» και ουδετεροποίησης στρατιωτικής της Ουκρανίας. Το εκκλησιαστικό όμως υφέρπει στην ιδεολογία του «ρωσικού κόσμου» και στην ιδεολογία της αμφισβήτησης της αυτόνομης ουκρανικής ταυτότητας. Ας υποθέσουμε, σε μια έκρηξη αισιοδοξίας, ότι φθάνουμε κάποια στιγμή, είτε μέσα από μία συμφωνία είτε μέσα από μία de facto κατάσταση, σε μία μεταπολεμική εποχή, παρότι ο νέος ψυχρός πόλεμος έχει αρχίσει και θα είναι παγκόσμιος και πάρα πολύ δύσκολος. Ας υποθέσουμε ότι φτάνει η στιγμή κατά την οποία η Ουκρανία υπάρχει, στέκεται, το Κίεβο υπάρχει, ο πρόεδρος Ζελένσκι υπάρχει και ο πόλεμος λήγει ή παύνει. Είναι δυνατόν να υπάρχει σε αυτήν την Ουκρανία και μία δεύτερη Εκκλησία η οποία είναι εξαρτημένη από το Πατριαρχείο Μόσχας, δηλαδή από τη Ρωσία; Θα δεχόταν η ορθόδοξη κανονική και εκκλησιολογική τάξη την ύπαρξη και μίας δεύτερης οντότητας, έστω χωρίς αναφορά στο Πατριαρχείο Μόσχας; Θα μπορούσε να επαναληφθεί η Ενωτική Σύνοδος ώστε οι δύο οντότητες να σχηματίσουν πια μία ενιαία οντότητα Αυτοκέφαλη;

Θα υπάρξει, κατά τη γνώμη μου, συμφιλίωση των ορθόδοξων δικαιοδοσιών στην Ουκρανία, αλλά αυτό θα γίνει στο πλαίσιο μίας Αυτοκέφαλης Ορθόδοξης Εκκλησίας της Ουκρανίας που θα είναι Εκκλησία των καταφυγίων και των κατακομβών. Διότι δυστυχώς η Ουκρανία θα περάσει αρκετό καιρό ακόμα στα καταφύγια και παραλληλίζω τα καταφύγια με τις πρωτοχριστιανικές κατακόμβες. Υπό τέτοιες συνθήκες άμυνας, εξανδραποδισμού, βιαιοτήτων, βιασμών, δολοφονιών, αιχμαλωσιών, ομηρειών, μία Εκκλησία οιοεί εν αιχμαλωσία βεβαίως θα ενοποιηθεί, γιατί δεν θα μπορεί κάποιος να ισχυρίζεται ότι ανήκει στη δικαιοδοσία του Πατριαρχείου Μόσχας.

Αρα είναι πολύ μεγάλο το βάρος που καλείται να κουβαλήσει η Ουκρανική Εκκλησία, η ανήκουσα στη δικαιοδοσία του Πατριαρχείου Μόσχας. Το σίγμα το θεολογικό, όταν έχεις «ευλογήσει», έχεις στηρίξει και νομιμοποιήσει μία επίθεση, πράξεις βιαιότητας, πράξεις ελεγχόμενες από το Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο, είναι πολύ μεγάλο.

Βρισκόμαστε αντιμέτωποι με τη γεωπολιτική της Ορθοδοξίας. Οι Εκκλησίες, οι οποίες δεν έχουν αναγνωρίσει ως τώρα τον Επιφάνιο, έχουν αντισταθεί στο Οικουμενικό Πατριαρχείο και έχουν ταχθεί στην πραγματικότητα υπέρ της Μόσχας πριν από τον πόλεμο ή έχουν δείξει μία ουδετερότητα, η οποία όμως είναι εξ αποτελέσματος ευνοϊκή για τη Μόσχα, είναι Εκκλησίες χωρών που στην πλειονότητά τους ανήκουν στο ΝΑΤΟ, ανήκουν στη Δύση, με εξαίρεση τη Σερβική Εκκλησία και φυ-

σικά με εξαίρεση την Αντιόχεια, τα Ιεροσόλυμα και τη Γεωργία που έχει την πληγή της Αμπχαζίας και Οσετίας. Αυτό αφορά ακόμη και τη Μητρόπολη Μαυροβουνίου του Πατριαρχείου Σερβίας, γιατί το Μαυροβούνιο είναι κράτος-μέλος του ΝΑΤΟ, σε αντίθεση με τη Σερβία που δεν θέλει να είναι μέλος του ΝΑΤΟ και είναι σαφώς μια φιλορωσική χώρα. Αλλά η Αλβανία, η Ρουμανία (με την πληγή της Μολδαβίας και της Υπερδνειστερίας), η Βουλγαρία και φυσικά οι Εκκλησίες της Κεντρικής Ευρώπης, η Πολωνία, η Τσεχία, είναι Εκκλησίες χωρών ΝΑΤΟϊκών στην πρώτη γραμμή της αντιπαράταξης με τη ρωσική απειλή, η οποία έφθασε να είναι με πολύ μεγάλη ευκολία πυρηνική. Η αυτοκεφαλία είναι ένα σχήμα «Ορθόδοξης Βεσθφαλίας», κατά την αντίληψη της Συνθήκης της Βεσθφαλίας, cuius regio, eius religio, η τοπική Εκκλησία εκ των πραγμάτων συνεργάζεται με μια τοπική πολιτεία, με μία τοπική εξουσία, η οποία έχει μία εξωτερική πολιτική. Από την άλλη μεριά, και η Αντιόχεια και τα Ιεροσόλυμα, που είναι δύο Πρεσβυγενή Πατριαρχεία, επηρεάζονται φυσικά από την κατάσταση στη Συρία.

Αρα η γεωπολιτική του πολέμου διασταυρώνεται με τη γεωπολιτική της Ορθοδοξίας και η κατάσταση που δημιουργήθηκε το 2019, με τη μειοψηφία των ορθόδοξων εκκλησιών να έχει αναγνωρίσει τον Επιφάνιο και να τον μνημονεύει με εσωτερικές αντιστάσεις μητροπολιτών στην Κύπρο και στην Ελλάδα, και την πλειοψηφία να μην τον έχει αναγνωρίσει, τώρα δεν μπορεί αντέξει, διότι συγκρούεται με τη γεωπολιτική του πολέμου. Αυτή νομίζω είναι η μεγάλη τομή που επιφέρει ο πόλεμος. Υποθέτω όλοι το ξανασκέφτονται, διότι έχουν τη σοφία, τη διορατικότητα και τη διπλωματικότητα μετά διακρίσεως, όπως λέει η Εκκλησία, να αντιμετωπίζουν τα θέματα αυτά, γιατί επιβιώνουν ιστορικά μέσα στο πολιτειακό σχήμα, μέσα στις αντιφάσεις και πολλές φορές μέσα στις βιαιότητες του πολιτειακού σχήματος, όπως έδειξε και η εμπειρία του υπαρκτού σοσιαλισμού, η οποία έθεσε σε μεγάλη δοκιμασία την Ορθοδοξία ανά τόπον.

Το μεγάλο θέμα είναι ότι η Ορθοδοξία πρέπει να δει πώς τοποθετείται εντός της Δύσης με την έννοια μίας μεγάλης στρατηγικής οντότητας που αυτή τη στιγμή πρέπει να υπερασπιστεί ένα κεκτημένο στο οποίο περιλαμβάνεται η φιλελεύθερη δημοκρατία, η θρησκευτική ελευθερία, η αξιοπρέπεια και η αξία του ανθρώπου.

Αρα, για να κάνω μία σύνδεση ανάμεσα στη θεολογική, την ιστορική και την πολιτειολογική πλευρά της συζήτησής μας, η Ορθοδοξία οφείλει να αντιλαμβάνεται τον εαυτό της ως μία Εκκλησία της δημοκρατίας και του κράτους δικαίου. Δεν μπορεί η Ορθοδοξία της δημοκρατίας και του κράτους δικαίου να κλείνει τα μάτια απέναντι σε μία άλλη «Ορθοδοξία», του αυταρχισμού και του ολοκληρωτισμού.